

Петренко О. Д.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича***Чупак А. В.,***магістр кафедри лінгвістики та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ МУЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню етимологічного походження музичних термінів англійської мови, а також встановленню способів їх перекладу українською мовою. Формування визначеного шару термінологічної лексики в англійській мові відбувалося впродовж століть і здійснювалося, в першу чергу, за рахунок запозичення іншомовних запозичень із грецької, латинської, італійської, французької та німецької мов.

Грецькі терміни, що надійшли до англійської мови на початку її розвитку, використовуються для позначення таких теоретичних понять музики, як музичні системи, лади, інструментів, жанрів, й донині. Надходження латинських музичних термінів до англійської мови на початку її розвитку та в період Середньовіччя пояснюється тим фактом, що латина була основною мовою мистецтва на території усієї Європи.

Нааявність великої кількості музичних термінів італійського походження в англійській мові пояснюється тим фактом, що країна їх породження була центром розвитку музичного мистецтва в період Відродження, а італійські композитори та теоретики музики сформували світові стандарти музичної нотації, темпу й виконавських вказівок. Італійські запозичення, які надійшли до англомовної музичної термінології, зберегли свою первісну форму.

З появою Віденської класичної школи в англійську мову потрапила значна кількість німецьких музичних термінів. Існують в англомовній музичній термінології і терміни німецького походження. В період розквіту імпресіонізму до англомовної музичної термінології надійшли також терміноодиниці французького походження. З розвитком джазу в США в XX столітті з'явилися англо-американські музичні терміни, які згодом надійшли в інші варіанти англійської мови.

Переклад англомовної музичної термінології українською мовою здійснюється різними видами транскодування, еквівалентними термінами, калькуванням та описовим перекладом. Деякі музичні терміни італійського походження відтворюються українською мовою і транскодуванням і еквівалентними одиницями. Шляхом опису передаються англомовні музичні терміни за умови нерозуміння їх українськомовних еквівалентів адресатом перекладу.

Ключові слова: англійська мова, джаз, етимологічне походження, запозичення, музичний термін, переклад.

Постановка проблеми. Музична термінологія є однією з найменш вивчених галузей гуманітарних термінів мистецтвознавства. Вона являє собою великий інтерес як для лінгвіс-

тів, які спеціалізуються на термінології, так і для музикознавців і мистецтвознавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча деякі аспекти англомовної музичної термінології ретельно досліджувалися мовознавцями [1; 2], цього не можна сказати про її етимологічний склад, який є вельми різномірним і потребує вивчення. Це й зумовлює **мету** цієї статті, що полягає не тільки в аналізі етимологічного складу визначеного шару термінології, але й у встановленні способів перекладу його одиниць.

Виклад основного матеріалу. Перед встановленням етимологічного складу визначеного шару термінологічної лексики в англійській мові вважаємо необхідним надати визначення поняттю «етимологія». Отже, це наука, що вивчає походження слів, з'ясовуючи, зокрема, за якою ознакою називається предмет, явище чи дія. Об'єктом етимології як розділу мовознавства є також вивчення джерел походження та процесу формування словникового складу мови та реконструкції словникового складу давнішого періоду (зазвичай дописемного) [3, с. 37].

На сьогоднішній день англомовна музична термінологія включає терміни грецького, італійського, французького, німецького походження. Ці терміни надійшли до англійської мови в різні часи та епохи. Історія розвитку музичної термінології налічує десятки століть. Багато слів було запозичено до англомовної музичної лексики з латини, оскільки саме ця мова в III та IV століттях була універсальною для науки та мистецтва, на чому зокрема наголошують дослідники [4, с. 1549]. Так, наприклад, у сучасній англійській мові існують такі музичні терміни латинського походження:

gloria – «слава» – початкове слово однієї з частин меси [5, с. 94];

graduate – *градуал* – збірник хорових співів католицьких мес [5, с. 100];

aequal – 1) інструмент або голоси однакового діапазону;

2) назва п'єс для ансамблів однакових інструментів;

3) один з регістрів органу [5, с. 26].

Перші музичні терміни з'явилися ще в Давній Греції. Вони слугували засобом найменування перших теоретичних понять музики [4, с. 1549]:

музичних систем (*diatonic* – *діатонічний*, *chromatic* – *хроматичний*, *enharmonic* – *енгармонічний*, *melos* – *мелос*, *ethos* – *характер*; *перважна риса*);

музичних ладів (*Dorian* – дорійський, *Phrygian* – фригійський, *Lydian* – лідійський, *Mixolydian* – міксолідійський (давньогрецький), *Syntonydian* – синтолідійський, *Ionian* – іонійський);

музичних інструментів (*lyre* – ліра, *kithara* – кіфара; *kitapo*, *hydraulis* – гідравліс; *гідравлос*);

музичних жанрів (*Delphic Hymns* – дельфійські гімни.)

Велика кількість одиниць англійської музичної термінології базується також на італійських термінах. Завдяки розквіту театрального мистецтва у IV та V століттях н.е. твори давніх греків потрапляли й до Британських островів. Великої популярності на той час набули драматичні номери, які мали музичне супроводження. Проте перша систематизація музичної термінології відбувається в період Середньовіччя [6, с. 33], зокрема до цього періоду належать наступні терміни теоретичних понять:

caesura – цезура, *canon* – канон, *tactus* – чутливість.

У XIII столітті до англійської мови надходять такі терміни італійського походження:

ARPEGGIO – походить від дієслова, що означає «грати на арфі» (*arpeggiare*) та вказує на те, що треба награвати або «бриньчати» послідовно, а не одночасно;

FORTE – зазначення голосності гри, *forte* вказує виконавцю, що частину треба буде грати голосно (*fortissimo* означає, що ця частина буде виконуватися найголосніше);

PIANO – інший показник голосності, *piano* вказує виконавцю, що частина буде виконуватися тихо (*pianissimo* означає, що вона буде звучати найтихіше) [4, с. 1549].

Англійські терміни, які описують темп, також були запозичені з італійської мови. Адже, коли під час Ренесансу, розвивалася практика визначення особливого темпу, Італія була центром музичного осередку. До Італії приїжджало багато музикантів для вивчення методів виконання музичних творів, отж, вони привносили вивчені методи у свої рідні країни. Через декілька століть італійська мова, між іншим, залишилася універсальною музичною мовою для визначення темпу та динаміки [6, с. 49].

У складі музичної термінології також існує нечисленна група інтернаціональних термінів, яка використовується одночасно в італійській, німецькій, англійській, французькій мовах [6, с. 963], зокрема:

distonare (італ.), *deton-ner* (фр.), *detonate* (англ.) – демонувати та ін.

Відомо, що більшість запозичених музичних термінів зберегли свою споконвічну первинну форму. Зокрема, це музичні терміни, що прийшли з італійської мови:

adagio – адажіо, *allegro* – алегро, *andante* – анданте, *aria* – арія, *baritone* – баритон, *basso* – бас, *contralto* – контральто, *falsetton* – фальцет, *finale* – фінал, *intermezzo* – інтерлюдія, *інтермеццо*, *legato* – легато, *libretto* – лібрето, *primadonna* – примадонна, *piano* – піано, *піаніно*, *opera* – опера, *solo* – соло, *sonata* – соната, *soprano* – сопрано, *tarantella* – тарантелла, *tempo* – темп, *trio* – тріо.

Починаючи з XVI століття, у Великій Британії поширюється грамотність, у зв'язку з чим процес зміни англійської мови сповільнюється. Проте, саме з початку XVI століття відбувалося поповнення лексичного складу англійської мови, що відображає історію відносин Великої Британії з іншими країнами. З XVI століття в англійську мову надходить безліч італій-

ських слів із галузі мистецтва, зокрема музичного [4, с. 1549], зокрема:

opera – опера, *sonata* – соната, *trio* – тріо, *adagio* – адажіо, *basso* – бас, *allegro* – алегро.

З розвитком музичного мистецтва центри музикознавчих досліджень розповсюджуються по всій Європі. Це зумовлено досягненням успіху в музичному розвитку будь-якої країни в певний час, появою нових музичних жанрів, напрямків тощо. Так, після грецьких і латинських термінів розвиваються італійські, чому сприяли розвиток оперного мистецтва, школа бельканто, та що, в свою чергу, викликало появу експресивних виконавських термінів:

adagio – адажіо, *dolce* – дольче; тихо і ніжно,

con anima – з душою; з натхненням, *sotto voce* – напівголосно.

З появою Віденської класичної школи музики у XVIII столітті збільшилася кількість німецьких музичних термінів (жанрові – *harmoniemusik*, терміни теоретичних понять – *weise*, терміни на позначення музичних інструментів та їх частин – *dampfer*) [4, с. 1549].

Велика частина термінології, що використовується для опису музичних компонентів, увійшла в англійську мову з італійської мови. Латинські музичні терміни є менш уживаними нині. У XVIII і XIX століттях в Італії відбувався розквіт опери і класичної музики, а ті терміни, які в даний час використовуються класичними музикантами, відображають вплив італійської мови на розвиток британського варіанта англійської мови [6, с. 792].

У XIX столітті в період розквіту імпресіонізму склад англійської музичної термінології поповнили французькі терміни, зокрема:

aussi legerement que possible – награвати якомога легше.

Так, наприклад, К. Дебюссі у своїй творчості ігнорував італійські терміни експресії, тому в нотній грамоті з'явилося італійське *apiacere* – фр. *au goût* – вказівка в нотах на те, що виконавець може за власним бажанням обирати характер виконання – темп, динаміку та ін. [4, с. 1549].

На початку XX століття в США починає розвиватися джаз. Саме тому з'являються суто англійські терміни: *swing*, *fresh*, *growl*. Усі ці терміни стали загальноуживаними й були запозичені більшістю мов з англійської в своєму оригінальному вигляді або з незначними змінами для позначення джазових мотивів, способів виконання тощо.

У сучасній англійській музичній лексиці є також певна кількість запозичених німецькомовних музичних слів. До XX століття знання німецької мови в Англії було рідкістю. Тому німецька мова, незважаючи на важливість для Англії німецької науки, філософії, музики і техніки, привнесла дуже небагато запозичень в англійську мову.

Найчастіше вплив німецької музичної термінології на англійську виявляється у формі калькування відповідних слів і словосполучень, зокрема, *song without words* (нім. *Lieder ohne Worte* «пісні без слів», від назви фортепіанних п'єс Ф. Мендельсона), *swan song* (нім. *Schwanengesang* «лебедина пісня»). Також трапляються рідкісні випадки повних запозичень, наприклад: *leit-motive* (нім. *Leitmotiv* «лейтмотив»).

У результаті історичного розвитку теорії музики в системі термінів дуже часто зустрічається синонімія. Поряд із загальноуживаними термінами, що прийшли з латини й італійської

мови, також використовуються оригінальні англомовні терміни:

tact – bar / beat – такт, diesis – sharp – дієз, accord – chord – акорд, aria – air – арія, bind – slur – пов'язувати звуки, cadence – close – каденція та ін.

Синонімічні терміни є й у варіантах англійської мови:

stave / staff – нотний стан, semibreve / whole note – ціла нота, tone / whole-step – семібревіс, semitone / half-step – нівтон.

Музичні терміни, запозичені до англійської мови, перекладаються не тільки різними видами транскодування, але й еквівалентними терміноодинацями, що існують в українській мові:

adagissimo – адажисимо – дуже повільний темп;

accelerando – ачелерандо – прискорюючи.

Деякі одиниці відтворюються виключно транскодуванням, переважно адаптивним:

tempo – темп, ballet – балет, acoustics – акустика, accompanist – акомпаніатор, alteration – альтерація.

Також терміни перекладаються суто україномовними еквівалентами:

attune – налаштовувати, ballroom – танцювальна зала, drum – барабан, ear – слух, gentle – ніжний, спокійний.

Відтворюються англомовні музичні терміни також калькуванням:

cross flute – noneperчна флейта, final chord – фінальний акорд, folk song – народна пісня.

Якщо переклад адресовано не фахівцю сфери, і термін є незрозумілим для адресата, його переклад слід здійснювати також описово. Подібний переклад можна подавати в дужках:

Although minstrels created their own tales, often they memorize and embellish the works of others [6, с. 939].

І хоча менестрелі (середньовічні мандрівні виконавці ліричних пісень) створювали власні розповіді, часто вони запам'ятовували й прикрашали чужі роботи.

Зазначене свідчить про важливість врахування адресата при перекладі музичних термінів і текстів із ними.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, англомовна музична термінологія формувалася протягом століть, запозичуючи терміни з грецької, латинської, італійської, французької, німецької мов. Значна частина цих термінів зберегла свою початкову форму. Особливо це стосується італійських термінів, які й донині займають ключове місце в англомовній музичній термінології. Переклад музичних термінів українською мовою здійснюється різними способами: транскодуванням, із використанням еквівалентних термінів, калькуванням та описово. Важливим при перекладі визначених термінів є врахування фактору адресата перекладу. **Перспективи подальших досліджень** пов'язуємо з вивченням функційних характеристик англомовних музичних термінів.

Література:

1. Ковальчук І., Крайчинський Е. Національно-культурна характеристика англійських лексичних одиниць на позначення музики та назв музичних інструментів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2024. № 22 (90). С. 21–25.

2. Korsun A., Panchenko O. Систематизація та особливості розвитку англійської музичної лексики. *Journal «Ukrainian sense»*. 2024. № 2. С. 62–71.
3. Калимон Ю. О., Воробель М. М., Юрко Н. А. Етимологія та прецедентність загальних назв антропонімічного походження (на прикладі англійської мови). *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. № 3. С. 37–40.
4. Куш Е. О. Етимологічне походження англомовної музичної термінології: тези доп. щоріч. наук.- практ. конф., м. Запоріжжя 16–20 квітня 2018 р. Запоріжжя : ЗНТУ, 2018. С. 1548–1540. URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2018/conf/1/TN2018.pdf (дата звернення 20.02.2025)
5. Пивоваров О. М. Англо-український словник музичних термінів. Київ : Лібра, 2003. 560 с.
6. Grout D. J. History of Western Music. New York : W. W. Norton & Company, 2010. 1272 p.
7. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. New York : [Dover Publications, 2005. 832 p.

Petrenko O., Chupak A. Etymological origin and ways of transaltion of English musical terms

Summary. The article is devoted to the study of the etymological origin of musical terms in English, as well as to the analysis of ways of their translation into the Ukrainian language. The formation of the musical terminological vocabulary in the English language has been taking place over the centuries through the processes of borrowing of musical terms from Greek, Latin, Italian, French and German.

Greek terms, borrowed into the English language at the beginning of its development, are still used in it as means of designation of such theoretical notions of the sphere as musical systems, modes, instruments, and genres. Latin musical terms appeared in the English language at the beginning of its development and during the Middle Ages because Latin was the main language of art in Europe at that period.

The existence of a large number of musical terms of Italian origin in the English language is explained by the fact that the country of their origin was the center of musical art during the period the Renaissance, and Italian composers and theorists of music formed the world standards of musical notation, tempo, and performance instructions. Italian musical terms borrowed into the English language have preserved their original form.

With the emergence of the Vienna Classical School, a significant number of German musical terms were also borrowed into the English language. Terms of German origin also exist in English musical terminology. During the period of Impressionism, terms of French origin also entered into the English music terminology. With the development of jazz in the United States in the twentieth century, Anglo-American musical terms appeared and later penetrated into other variants of the English language.

The translation of English musical terminology into Ukrainian is made by various types of transcoding, equivalent terms, calquing, and descriptively. Some musical terms of Italian origin are rendered into Ukrainian both by transcoding and by equivalent units. English musical terms are rendered descriptively if their Ukrainian equivalents are not understood by the target addressee of the translation.

Key words: the English language, jazz, etymological origin, borrowing, musical term, translation.